

OKMÁNYTÁR A KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS TEMPLOM
TÖRTÉNETÉHEZ

Első közlemény

Az ország egyik legszebb, legeredetibb rokokó és klasszicista elemeket is felhasználó későbarokk temploma épült fel 1792—1796 között a kolozsvári unitáriusok használatára. Az egyház- és művészettörténészek figyelmét közel másfél századon át elkerülte a templom építésének hi-telyes története. Akik mégis írtak róla egy-egy városismertetésben, főleg impozáns belső terére, nagy befogadóképességére figyeltek fel. Kővári László a magyar és lengyel unitáriusok összefogásának eredményeként felépült templomról csak ennyit jegyez meg: „Igen nagy épület, roppant boltíveit egyetlen oszlop se tartja“ (*Kolozsvár s vidékének ismertetéséhez*. Kolozsvári Naptár 1851-re). A város régi emlékeit felidéző Nagy Péter is 1926-ban így foglalja össze benyomásait: „Kívülről egyszerű, minden fényűző pompa, minden hivalkodás nélkül való. Természetesen belül sem diszes, és azért mégis meglep és áhítatra kelt. Meglep óriási arányaival is. A templom több ezer hívő befogadására elegendő. Mennyire bizhattak építői hitük hódító erejében! Szépen kidolgozott, fehérre festett falai pedig megfogják a lelket. Homlokzatán arany betűkkel ragyog a büszke mondás: In honorem solius Dei.“ Kővári László és Nagy Péter állítása is helyesbitendő, hiszen ha nagy fesztávolságra is, de vannak tartóoszlopai az épületnek, s legfeljebb a katolikus barokk templomokhoz viszonyítva alig díszített.

A templom építőjének neve teljesen feledésbe merült. Kelemen Lajos *Kolozsvári kalauzában* (1903) még nem említi, ki építette a templomot. Későbből származhat az a feltételezése, hogy Ugrai László, kora legjelentősebb unitárius építész tervezhette ezt. Utóbb talán dolgozatot is írt *Ugrai László, az unitárius templom és kollégium építészé* címmel (Balogh Jolán könyve 47. lapján idézi), s emellett híres városismertető sétái alkalmával számtalanszor elismételhette Ugrai nevét e templommal kapcsolatban. Az ő nyomán aztán nem csak Balogh Jolán (*Kolozsvár műemlékei*. 1935.), hanem Bíró József (*Erdély művészete* é.n.; *Kolozsvári képeskönyv*), Zádor Anna—Rados Jenő klasszicizmusról szóló szakkönyve, sőt a Művészeti Lexikon 1968-ban megjelent IV. kötete is (Ugrai László címszó) átveszi ezt a tetszetős állítást.

E tévedés ismételt kinyomtatása annál meglepőbb, mert a templom alapjába elhelyezett és „Antonius Török“ építész név szerint is említő felírat szövegét Jakab Elek 1888-ban, Péterfi Dénes meg 1892-ben nyomtatásban közölte.* Az unitárius egyházközség irattára pedig szinte hiánytalanul őrzi mindmáig a templomépítéssel kapcsolatos dokumentumokat. Ezek minden kétséget kizárólag bizonyítják, hogy Ugrai Lászlónak nincs

* *Oklevéltár Kolozsvár története Második és Harmadik kötetéhez*. Össze-gyűjtötte és közölte Jakab Elek, CCCXIV. okmány 662—666. 1. Ugyanazt közli Péterfi Dénes a Keresztény Magvető 1892-es évfolyama 212—215. lapján. (Péterfi jelzi, hogy a levéltár XXXIII. fasc. 12. darabja ez okmány. Megelőzőleg a 210—212. lapon Ferencz József a 11. sz. okiratot, Lázár István püspök beszédét teszi közzé.)

köze e templom építéséhez, tervezője Türk Antal építésmester volt. E felismerés Lőrinczi Mihály teológiai tanártól származik, aki rájött, hogy Ugrai 1791-ben még az Unitárius Kollégium diákja volt, s csak ezután tanulta Bécsben az építészetet. Így ő nem jöhet számításba egy ilyen igényes épület tervezőjeként. Utóbb Ugrai kolozsvári születési anyakönyvi adatait (1769. május 12-én keresztelték) és székelyudvarhelyi sírkövét (1830. február 7-én halt meg) is sikerült megtalálni. Lőrinczi Mihály irányításával az egyházközség irattárát hasznosítva írta meg 1958-ban Kecskés Lajos végzős teológiai hallgató szakdolgozatát: *A kolozsvári unitárius templom építése és leírása*. Ez a félszáz oldalas, gépiratos, számos fényképmellékletet, tervrajz-másolatot tartalmazó tanulmány egyértelműen bizonyítja, hogy a templom építője Türk [Török, Tirk] Antal volt, közli is a vele kötött szerződést, valamint az építéssel kapcsolatos fontosabb okmányokat. E dolgozatra alapozott utóbb Mircea Țoca művészettörténész két román nyelvű értekezésében és a *Clujul Baroc* (A barokk Kolozsvár, Cluj-Napoca, 1983. 40—52.) című könyvében. Időközben B. Nagy Margit *Stílusok, művek, mesterek* (Bukarest, 1977) című művészettörténeti kötete a Türk Antalnak szentelt fejezetben szintén részletesen kitér — Kecskés nyomán — a templom építéstörténetére. Mindketten utalnak rá, hogy közben az eredeti iratok elkeveredtek. Szabó Dezső lelkész 1977-es doktorátusi rész-dolgozatában újra az előkerült dokumentumok alapján írta meg a templom építéstörténetét, függelékként közli a legfontosabb iratok másolatát is. Jelenleg minden — az alábbiakban közölt — Registrum szerinti irat megtalálható, egyedül a delineatio, vagyis a tervrajz hiányzik. Ezt feltehetőleg Pákei János a mai hagymakupolás toronytető kialakításakor használhatta 1908-ban, s valószínűleg nem került többé a helyére. Feltűnő, hogy maga a Registrum sem iktatta 1807-ben külön tételként.

Alább — három közleményben — a templomra vonatkozó négy fontos dokumentumot közlünk. Ezek egyrészt egyháztörténetünk becses emlékei, fényt vetnek az egykori „anyaeklézsia“ szervezésére, saját erejét meghaladó erőfeszítésére, amellyel századokra szóló istentiszteleti helyet és egyben műemléket teremtett meg. Másrészt a korabeli építészeti és művészettörténet jelentős forrásai: Türk Antal, Überlacher Antal és Alföldi Antal munkásságának egy-egy rendkívüli jelentőségű fejezetét jelzik. Mindhármukra vonatkozóan B. Nagy Margit gyűjtötte össze a legfontosabb életrajzi adatokat fenti művében. Türk (1750—1798) marosvásárhelyi katolikus családból származott. A besztercei volt piarista, a székelyudvarhelyi katolikus, a székelyudvarhelyi és erdőcsinádi református templom építése, valamint a marosvásárhelyi református vártemplom renoválása fűződik nevéhez a kolozsvári unitárius építkezést megelőző időkből.* Türk itt remekelni akart, ezzel szerette volna felhívni magára a kolozsvári megrendelők figyelmét. S végül is típusot alkotott, hiszen a torockói, székelyszentmihályi, kövendi, homoródszentpáli unitárius templomok is Türk építészeti megoldásait, stílusát visszahangozzák. Az ausztriai származású Überlacher [Iberlacher] Antal (1755—1797) ács is olyan jeles épületek fedélszékét készítette el az unitárius megrendelés előtt, mint a Bánffy palotáé, a hadadi Wesselényi kastélyé,

* A kolozsvári építkezéssel nagyjából párhuzamosan készíti el Türk az 1795-ben befejezett erzsébetvárosi örmény szerzetesi (mechitarista) templomot.

a szamosújvári örmény nagytemplomé, s az 1784-ben épített kolozsvári Szamos-híd is az ő munkája volt. Alföldi Antal (+1850) építész nevét leginkább a kolozsvári régi színház építése (1804—1821) örökítette meg. Szamos renoválást végzett, s talán épp az unitárius templom megmen-tése hívta fel rá a figyelmet, s így nyerte el a főtéri Szent Mihály temp-lom új tornyának építési megbízását.

Az első dokumentumot a régi levéltár Registrumából vettük. Ez egy 19×43 centiméteres 256 számozott lapot tartalmazó félbőr kötéses kéz-irat. Annak a harminchárom csomónak (fasciculusnak) a tartalmát ismerteti, amelyekbe 1815-ig csoportosították az (ok)leveleket. Első lap-ján Hidalmási Barra István és Csehi Sándor elmondja, hogy Lázár István püspök 1806-ban jelezte: a kolozsvári anyaeklézsiában vizitációt szeretne tartani, s ezért az egyházközség elhatározta leveleinek, számadásainak összegyűjtését, rendezését. A két megbízott 1815. július 1-re készült el a munkával. Egy 1834-ben kelt határozat nyomán pedig Pákei Lajos újól-gal rendbe szedte és „lehetőségig“ kiegészítette a lajstromot — 1842-es bejegyzés szerint. A Registrumnak az ad különleges jelentő-séget, hogy a legújabb ellenőrzést jelző kék kipipálás szerint néhány köteg eiveszett, mások hiányosak. Így tartalmukról csak e kötetből ér-tésülhetünk. Az I. fasciculus 1616-tól keletkezi — ma is meglévő — ira-tait, a III. fasciculusban egykor még két 1400-as évek közepéről való dokumentum is volt. Külön fasciculusok tartalmazzák az adományozó leveleket, végrendeleteket, a peres leveleket, missiliseket, könyvek katalógusait, az ispotállyal, tipográfiával kapcsolatos iratokat, a lengyel eklézsia aktáit, s a legutolsó pedig éppen a templom építésére vonat-kozó írásos emlékeket veszi számba. Ez először 37 iratot ismertetett, később kiegészítették, s az átszámozás szerint 42 tétele lehetett 1815-ös lezárásakor. Pákei Lajos 52-ig szaporította az iktatott iratokat. Mi ezt a teljes listát közöljük. Csak a Pákeinél is újabb bejegyzés esetében utaltunk arra, hogy utólagos kiegészítésről van szó. Valamennyi irat ki-pipálása azt jelzi, hogy megtalálhatók az illető csomóban. Közülük most kettőt közlünk: A Türk Antallal és az Überlacher Antallal kötött szer-ződéseket. Az előbbi 24×37 centiméteres hétlapos, az utóbbi 23×30 centiméteres háromlapos kézirat. A Türkkel kötött szerződést a felek hiteles tisztviselők előtt szentesítették. Az Überlacherrel kötött szerző-dést a két fél írta alá. Mindkettő igen körültekintő, s főleg jogi szem-pontból gondosan fogalmaz, kitér a váratlan lehetőségekre is. Az épí-téssel kapcsolatos részleteket a szerződés mellékletét képező tervrajz és számvetés tisztázta.

Harmadik dokumentumunkat az egyházközség első leltárkönyvéből (Conscriptio) vettük, ez egy 24×37 centiméteres fűzött, 63 számozott lapos kötet, 1807-ben kezdték el összeállítását, minden bizonnyal szintén a vizitációra készülve, s 1819-ig tükrözi a változásokat is. Feltételezé-sünk szerint ez is Barra Istvánnak és Csehi Sándornak a munkája.*

* A *Kolozsvári Nemes Unitaria Sz[ent] Eklézsia Jegyző-Könyve az 1806^{ik} évtől kezdve 1826-ig. K[is] Solymosi Gyergyai László jegyzősége alatt* 10—11. lap-ján ez olvasható: „Az eklézsia jövai conscriptiójára és levelek registratiójára ez-előtt kirendeltetett biztos atyánkfiai helyett fennforgott okokból másokat kelletvén rendeltetni végeztetett: Ezúttal kirendeltettek doktor Barra István, Csehi Sándor és Ágoston Sámuel atyánkfiai. (1807. március 22-i gyűlés 5. pontja) Tehát Barrán és Csehin kívül Ágoston Sámuel is részt vehetett a leltárkönyv összeállításában.

Huszonhat fejezetben tartalmazza az arany és ezüst portékák, ón- és rézszerszámok, abroszok, szőnyegek, kapitálisok, adósságok, fa- és vaseszközök, könyvek, templom, házak, te'ikek, szántók, szőlők, legelők leírását, s ami különösen figyelemre méltó, azok eredetét, változásait is tisztázza, amennyire az iratok, jegyzőkönyvek és az emlékezet segítségével lehetséges. Meglepő, hogy az egyházközségnél a következő száz évből egyetlen leltár sem maradt fenn, vagy netán átkerültek a Képviselőtanács levéltárába, ahol nem tudtunk rájuk találni. E kötet 25—32. lapjáról idézzük a templom első leírásának szövegét, mely még az Alföldi-féle átépítés-megerősítés előtti állapotot tükrözi. Ennek a harangokról szóló részletét Pákei Lajos másolatából idézi Kecskés Lajos is fennebb említett dolgozata 22—23. lapján.

Utolsó dokumentumunk az Alföldi Antallal kötött szerződés. Ez egy 23 × 39 centiméteres ív négy lapjára írva található, az újabb levéltár XI. csomagjából vettük. Ezen a következő régi felirat olvasható: „A templomon künn és benn, úgy a tornyon, haranglábon, orgonán s az újabb időkben lett építésekről és javításokról szóló, nemkülönben a templom alatti kriptát és abba temetkezést érdeklő levelek“. Összesen 108 iratot tartalmaz az 1829 és 1862 közötti évekből. Itt található a templom renoválásával kapcsolatos véleményezések, az Alföldivel kötött szerződés fogalmazványa és specificatiója. Maga a szerződés egy régi piros ceruzás számozás szerint a 4030. számot viselte (bizonyára az egész újabb levéltáron belül), a köteg kéktintás új lap-számozása szerint 34—35. a száma. Fogalmazása meglehetősen kusza, a renoválás lényegét Jánosfalvi Sándor István akkori lelkész kézíratos jegyzeteiben így foglalja össze: „Végre 1829-ben, kolozsvári papságomban, építtető biztos T. Nagy Lázár úr felszólítására éppen általam, né-mely okos emberek tanácsából, egy Alföldi Antal nevű, újabb világtól el is felejtett pallért fogadott fel az eklézsia. Ez a bolthajtás két fő íve kulcsának mesterséges kiszedésével és faragott kövekkel lett újrakulcsolásával, továbbá az oszlopoknak hát megett, két fal között történt kitöltésével, még tovább: az oszlopok tetejének fenn, a hiuban nagy gerendákról erős vaskarokkal vagy kulcsokkal lett összehuzatásával, és végre a templom falainak künn is erős oszlopokkal lett megtámasztásával és összenyomásával a templomot úgy megerősítette, miszerint azt annál jobban, megbontás nélkül, a világnak leghíresebb pallérjai sem tehették volna, elannyira, hogyha ez a renoválási mód nem használ, úgy egy sincs hátra, amely használjon. Isten tudja, már meddig tart!“ (Idézi Kecskés Lajos dolgozata 26—27. lapján.) Kétségtelen, hogy Alföldiben templomunk megmentőjét tisztelhetjük.

A különböző kezek írta, nagyon változatos helyesírású szövegeket a szerkesztőség kérésére, nem betűhűen, hanem a mai hangjelölésnek megfelelő betűkkel közöljük. A hiányjeleket az az, ez szavak mássalhangzójának jelzésénél elhagytuk, de az az névelőt, ha kiírták, mássalhangzó előtt is megőriztük. Általában a következőes hangtani sajátosságokat, régies szóalakokat igyekeztünk megőrizni, hogy így ne károsodjék a szövegek patinás hangzása. A központozást lehetőleg a mai szabályok szerint tettük ki. A családnevek írásán nem változtattunk, a keresztneveket is csak akkor írtuk át, ha a mai hangalakjuk régies helyesírással szerepelt. Az egybe- és különírást is a mai normák szerint oldottuk meg. A latin szavak esetében kétféleképpen jártunk el: ha azok ma a szövegbeli

értelemben idegen szóként beilleszkedtek nyelvünkbe, mai helyesírással átírtuk őket, ha viszont kifejezésekben fordultak elő, megőriztük latin írásukat. A rövidítéseket szögletes zárójellel feloldottuk. A latin és német szavakat, kifejezéseket minden közleményben először való előfordulásukkor jegyzetben fordítjuk.

1. számú dokumentum

- Kívül: Az tiszteletes kolozsvári Unitária Eklézsia¹ mindenféle leveleinek registruma² az 1807^{dik} esztendő 22^{dik} Martiy tett végzésénél fogva az akkoron kirendelt biztosság által
R[égi] l[evéltár] 1. [sz.]
- Belül: 235—240. l. Fasciculus³ XXXIII^{ús} A kolozsvári Belső Magyar utcai unitarium új templom, ehhez tartozó harang s orgona megépíttetését tárgyozó levelek registruma

- 1° A t[iszteletes] Representativum Consistorium⁴ levele a kolozs[vári] Unit[aria] Eklézsiahoz bizonyos eladattathatni kért fundusok⁵ iránt de a[nn]o⁶ 1789. 21^a Marty[i] N[ota] b[ene]. Ebben vagyon a f[elséges] K[irályi] Guberniumtól⁷ jött válasz ezen kérése dolgában Eklézsianknak.
- 2do Instantiája a kolozsvári Unit[aria] Eklézsia tagjainak az Unit[arium] Repres[entativum] Consistoriumhoz, melyben kérnek módot találatni minél hamarébb abban, hogy a templom építtetése vagy erre való készület elkezdettessék. Cum indorsata resolutione⁸ de a[nn]o 1791. 9^a Maji
- 3° Egy contractusnak⁹ kópiája¹⁰, melyben az Eklézsia bizonyossá teszi pallér Török Antalt arról, hogy az akadályok elhárítása után véle contractusra lépik ... a[nn]o 1792. 21 Febr[uar]ii
- 4° [A] A templom megépítéséről szóló contractusnak impuruma¹¹ 13 pontokban kőműves pallér Török Antallal, melybe az aedilis director¹² Fischer¹³ úrnak is valami minut[i]ái¹⁴ benne vagynak téve ... a[nn]o 1792. 21 Maji
- 4/B A kolozsvári unitar[ium] templom építéséről 1792^{ben} íratott contractus. Hiteles példány [Egészen újkeletű kéktintás bejegyzés].
- 5° Instanciája¹⁵ az k[olozsvári] Unit[aria] Eklézsianak elsőbben a t[ekin- tetes] Tanácshoz, azután a nemes Communitáshoz¹⁶ a templomhely és torony építtetése differenciája tárgyában, három acclusumok¹⁷ de a[nn]o 1792. 3^a Julij
- 6° Protocolláris extractusa a Communitásnak, mely szerént a most írt differencia¹⁸ az Eklézsia részére elenyésztetik ... de a[nn]o 1792. 4ª Julij
- 7° Nevei azon Ekl[ézsia] tagjainak, akik a templom helyén volt épü- leteknek elrontásában május 30^{dik} napján és június 1, 2, 3, 4 egész 27^{dik}-ig dolgoztanak ... de a[nn]o 1792 Julio
NB. Ezen napszámok kalkuláltattak¹⁹, és a Jó Dénes ratiójába²⁰ mennyit tesznek, inferáltattak²¹
- 8° Egyházi Sintzki Gábor ratiója a lerontott épületek materiáléinak²² árokról, de annis 1792 és 1793, in 2 [exem]plo²³

- NB. Ebbe van téve Sintzkinek egy tulajdon írása de a[nn]o 1796, melyben 300 forintokat ajándékoz az Eklézsianak, conditionate²⁴ az Eklézsianak.
- NB. Matriálék specificatiója²⁵ van a 7. szám alatti levélben is.
- 9° A templom építésére kirendelt collectoroknak²⁶, akik beadták, tabellái²⁷: melyekből kitetszenek, mennyit adtanak és mivel restálnak²⁸. Sub A, B, C, D, E, F, G.
- 10° Az új templom mellett volt, de eladott matriálék restáns áráról, kiknél mennyi vagyon, arról való specificatiója egyházi Sintzki Gábornak. Sine anno²⁹.
- NB. Ezekből meglehet, hogy azután a perceptorok³⁰ felvettek; úgy a kollégium adóssága is lefizetődött juxta compatales³¹, csakugyan még illő kinyomozni a többi]eket.
- 11° A templom és torony fundamentuma³² megvettetése alkalmatosságával mondott beszédje és imádsága püspök Lázár István úrnak de ... a[nn]o 1792. 16 Juliy
- NB. A fundamentumába kőládának bététele, mely 17 Juliy történt, melyben mik tétettek, azokról semmi jelzést nem találni; csakugyan a conscriptióban³³ erről bővebben lehet látni, valamint a következőket is.
- 12° A torony fundamentumába pergamentre és óntáblára tett inscriptiók³⁴ hat darabban ... a[nn]o 1792. 16 Juliy
- 13° Kertsedí Dániellel való contractusa az Eklézsianak a téglák iránt de [anno] [1]792. 13 7^{bris} [Septembris]
- 14° Egy más contractusa az Eklézsianak téglavető Kertsedível a téglavetés iránt az templom felépítéséig ... de a[nn]o [1]793. 17 Aprilis
- 15° Más contractusa az Eklézsianak Überlacher Antal ácsállérral az új templom és torony fedelei elkészítése iránt ... de a[nn]o [1]794. 31^a 8^{bris} [Octobris]
- 16° Ágoston Istvánnak demonstrációja³⁵ az új templomhoz vásárlott gerendák, deszkák és béres marhák iránt ... de a[nn]o 1794. 24 Maji
- 17° Egyházi Sintzki Gábor jegyzése a béresekre] és bivalyokra tett költségéről ... de a[nn]o [1]794
- 18° Kőműves állér Török Antal instanciája az t[iszteletes] Eklézsiahoz az iránt, hogy a templom építésében ne siettetessék. Sine dato et anno.
- 19° Ferentzi Moysesnek, akkori szolgabírónak instrukciója³⁶ az Eklézsia ellen, melyben az Eklézsia a téglavetés ellen akadályozni akarja ... de a[nn]o 1795.
- 20° Asztalos Gusztin Jánossal ineált³⁷ contractusa az Eklézsianak a templomhoz megkívántató ablakrámak iránt ... de a[nn]o 1795. 6^a Maji
- 21° Sombori János és Sintzki Gábor ratióihoz tartozó aprólék dokumentumok in frustis³⁸ 16.
- 22° Instanciája az Eklézsianak a kolozsvári magisztrátushoz³⁹ az iránt, hogy ajánltassék a f[elséges] Kir[ályi] Gubernium előtt az építendő templomra kívántató segedelem kérésére való facultatoria⁴⁰ adásért. Sine anno et dato.
- 23° A templom építésére való segedelem kérésre adott gubernialis facultatoria in frust[is] 6 — ezekhez tartozó hat darab libellusokkal⁴¹ de ... a[nn]o 1796.

- 24° Az új templomban rövid üdön kezdendő istentiszteletnek idejéről, harangoztatásról, kántorokról, papokról, deákokról és a férfi[ak] és fejeznép[ek] kötelességeiről hozott conclusumai⁴² a tiszt[eletes] Eklézsiának de dato 12 X^{bris} [Decembris] [1]796. Vide Protocol[um] sub lit[tera] T.⁴³ de a[nn]o [1]796.
- 25° Más plánuma az papi kepének jobb móddal lehető adminisztrációja⁴⁴ iránt 2 darabban de a[nn]o 1805.
- 26° A tractusok és dioecesisek⁴⁵ segedelmének a templom építésében adminisztrált specificatiója. Két darabban: az első ab a[nn]o [1]792—[1]797 Jó Dénes által, mely szerént beleépült ezen üdő alatt a templomba efféle oblatum⁴⁶: 1000 m[agyar] forint; A második ab a[nn]o [1]798—799—800 Rákosi Boldizsár és Sombori által, mely szerént a templomunkra kölcsönvett kapitalisoknak⁴⁷ interesse⁴⁸ defalcationa⁴⁹ adminisztr[ált] mit és mennyit ott abból is, de kivált a ratióiból meg lehet látni.
- 27° Egy plánuma⁵⁰ az kolozsvári Eklézsiának az kölcsön felvett pénznek interesse fizethetéséről, melynél fogva közölök arra mit és kik ígérnek, felíratatik — a lajstrommal együtt... de a[nn]o 1798. 29 Ap[rilis]
NB. Erről lásd a collectoroktól bégyült segedelmet a Sombori ratiójából de a[nn]o 1798.
- 28° Az új templomunkban isteni tisztelet végett 1796. december 14^{dikén} lett első bemenetel alkalmatosságával tartott beszédje és imádsága tiszt[eletes] püspök Lázár István úrnak... de a[nn]o [1]796. 16 X^{bris} [Decembris]
- 29° Summarius extractusa⁵¹ a templomra tett mindenféle költségeknek, melyeket Jó Dénes mint perceptor öszeveírt, az tőle conficiált⁵² ratióiból és amely summa mégyen 43120 m[agyar] f[orint] 38 denár[ra] de a[nn]o 1797.
NB. A ratiókat vide a ratiók sorába[n].
- 30° Kőműves pallér Léder József überschlagja⁵³ a templom renovációjára⁵⁴ megkívántató költségekről de... a[nn]o 1805. 16 Aug[usti]
NB. Ezen renováció 1806[-ban] megesett, és fizetve is vagyon Léder a ratiója szerént Rákosi Boldizsárnak.
- 31° Az berthalmi organista Metz Sámuel uramnak ineált contractusa az Eklézsiának 1500 R[hénes] forintokba[n] de... a[nn]o 1804. 26 Aprily
 $\frac{1200}{1700}$ titulo remunerationis⁵⁵ [utólag beszúrva].
- 32° Az orgonára gyült pénz-perceptumnak⁵⁶ lajstroma az arra kirendelt kollektorok által 10 darabban de a[nn]o 1806.
NB. Ezen orgonára még ezen kívül kik és mennyit adtanak, meg lehet látni a Késmárki Péter könyvéből, mint aki erre kirendeltetett perceptor volt, és akinek Pákei János urammal együtt ez iránt ratiója beadva vagyon, melyet lásd a ratiók közt.
- 33° Az orgonára gyült pénzbeli perceptiónak és erogationak⁵⁷ specificatiója kurátor Pákei János úrnak de a[nn]o 1806.
- 34° Pictor⁵⁸ Posoni György az orgona corpusa⁵⁹ megfestése és aranyozása iránt kötött contractusa a vener[abilis]⁶⁰ Unit[aria] Eklézsiá[va] de a[nn]o 1806.

- 35° Az orgonához tartozó jegyzések és ratióhoz adnectalt⁶¹ dokumen[tu]-
mok, quietantiák⁶² Pákei János úrnak in frust[is] 16 de a[nn]o 1806,
[1]807.
- 36° Az orgona elkészülése után tett revizióról⁶³ tett testimonialis levél-
nek⁶⁴ kópiája de ... a[nn]o 1807. 4^a Jan[uar]ii]
NB. Ezen orgona legelsőbbben szól[al]ott meg 1806^{ba[n]} 24 X^{bris} [De-
cembris], mely került 3116 R[hénes] f[orint]ba], amint ezt egy utána
való jegyzés bizonyítja.
- 37° Az holttesteknek a templomba lehető béviteléről való rendelése
őfelségének nyomtatásban de a[nn]o 1809. 22 Martiy
- 38° A venerabilis Representativum Consistorium levele az Ekl[é]zsi]a
kurátorihoz⁶⁵, amelyben őfelségének a temetkezésre nézve és azok-
nak helyére nézve tett komoly rendeléseit a felséges Gubernium
útján Ekléziánkkal közli együtt az udvari rendeléssel de ... a[nn]o
1807. 29 9^{bris} [Novembris]
- 39° Egy quietantiája cl[arissimus]⁶⁶ Körmötzinek⁶⁷, mely mellett a con-
servatoriumból egy csengettyút elveszen a néhai Suki László testa-
mentumánál fogva de a[nn]o 1810. 20 Martiy
- 40° Mettz Sámuelnek, az orgonacsínálónak levele, melyben ígéri, hogy
ha jobban léssen, a contractusnak eleget teszen, és kijön az orgoná-
nak megnézésére és jobbítására de a[nn]o 1810. 25 Maji
NB. e mellett vagynak ugyan Maetz Sámuelnek a püspökhöz és
Pákei Jánoshoz intézett 5 levelei az orgona tárgyában.
- 41° Tiszt[ele]tes] püspök Lázár István levele a canonica portiójok⁶⁸ iránt
papjainknak, melyet in defectu⁶⁹, hogy papjainknak mostan nincsen
[ek] annyi[t] érő tenutumai⁷⁰, magának kéri egészen adattatni ...
de a[nn]o 1809. 23 Juliy
- 42° Egy lajstrom, mely mellett meghatároztatik, hogy temetéskor az oda
tartozandó készülétek micsoda taxa⁷¹ mellett adassanak ki az egy-
házfiak által. Sine dato.
- 43° Orgonacsínáló Maetz Sámuel recognitionálisa⁷² arról: hogy ezen
munka alatt kurátor Pákei Jánostól illő szállással, koszttal ellátatott,
s az orgonához kívántató materiálék is becsületesen kiszolgáltattak.
4^{én} Január [1]807.
- 44° Az építendő új templom rajzai 3 darabban.
- 45° Püspök Lázár István úrnak Kozma Gergelyhez, Szentkirályi Mó-
zesnek a püspökhöz, úgy főkurátor Horváth Ferencnek az Ekléziá-
hoz a templom- és orgonaeépítés tárgyában írt levelei ... f[rusti]⁷³ 3
- 46° Simény Elek levele, mely mellett templom építésére 60 m[agyar] f[o-
rin]tot küld. [1]792.
- 47° Thorotzkai [torockói] Eklézsia válasza a templom építéséhez kíván-
tató vasneműk felől. [1]792.
- 48° Költségek felszámításai, ablakokhoz való üvegkarikákróli tudósítás ...
f[rusti] 3.
- 49° Türk Antal pallér kérelme 400 f[orint] előlegezés iránt.
- 50° Templom építésére tett collectákróli jegyzések, lajstromok in fr[us-
tis] 12.
- 51° Kőműves pallér Léder Józseffel a templomon lévő romlásoknak meg-
igazítása iránt kötött egyezés de a[nn]o [1]806. 23 Febr[uar]ii]
- 52° Egy kérelem a Főconsistoriumhoz⁷⁴ templomépítési költségekre esz-
közlendő segedelmezés iránt — sine dato.

JEGYZETEK

¹ eklézsia — egyházközség, az eredeti szövegben Ecclesia, többnyire Eccl.-nak rövidítve

² registrum — jegyzék, lajstrom

³ fasciculus — köteg, csomó

⁴ Representativum Consistorium — Képviselőtanács

⁵ fundus — telek, házhely

⁶ de anno — évből

⁷ Gubernium — Főkormányzók, 1691-től 1867-ig Erdély — a bécsi udvarnak alárendelt — kormányzó szerve

⁸ cum indorsata resolutione — hátlapon lévő határozattal

⁹ contractus — szerződés

¹⁰ kópia — másolat

¹¹ impurum — piszkos, fogalmazvány

¹² aedilis director — a Főkormányzók mellett II. József rendeletére 1788-ban létrehozott „Fő-Építő Bizottság“ (Aedilis Directio) nevű építészeti ellenőrző hivatal vezetője

¹³ Fischer Mátyás mérnök (+1815)

¹⁴ minutia — apróság, pontosság; itt: javítás, helyesbítés

¹⁵ instancia — folyamodvány, kérvény

¹⁶ communitas — városi közösség

¹⁷ acclusum — ide zárt (csatolt) irat

¹⁸ differentia — különbség

¹⁹ kalkulál — kiszámít

²⁰ ratio — számadás

²¹ inferál — bevezet

²² materialé — (építkezési) anyag

²³ exemplum — példány

²⁴ conditionate — feltételesen

²⁵ specificatio — részletezés

²⁶ collector — gyűjtő

²⁷ tabella — táblázat

²⁸ restál — tartozik

²⁹ sine anno — év nélkül

³⁰ perceptor — adószedő, (pénz)begyűjtő

³¹ juxta compatales — a mellékelt számítások szerint

³² fundamentum — alap

³³ conscriptio — összeírás, leltár

³⁴ inscriptio — felirat

³⁵ demonstráció — bizonyítás, elszámolás

³⁶ instrukció — rendelkezés

³⁷ ineál — megköt (szerződést)

³⁸ in frustis — darabban

³⁹ magisztrátus — városi tanács

⁴⁰ facultatoria — jogosultság, engedély

⁴¹ libellus — kérvény

⁴² conclusum — határozat

⁴³ Vide Protocollum sub littera T. — Lásd a jegyzőkönyvet a T betűnél.

⁴⁴ adminisztrál — kezel, eloszt

⁴⁵ tractusok és dioecesisek — mindkét szó jelentése ma: egyházkör

- 46 oblatum — adomány
 47 kapitális — tőke
 48 interes — kamat
 49 defalcatio — tagolás, törlesztés
 50 plánum — terv
 51 summarius extractus — rövid kivonat
 52 conficiál — készít, összeállít
 53 Überschlag — költségvetés
 54 renováció — javítás, tatarozás
 55 titulo remunerationis — fizetés címén
 56 perceptum — bevétel
 57 erogatio — kiadás
 58 pictor — festő
 59 corpus — test, itt: (orgona)szekrény
 60 venerabilis — tiszteletre méltó, nagyra becsült
 61 adnectál — hozzácsatol
 62 quietantia — nyugta, elismervény
 63 revízió — ellenőrzés
 64 taestimonialis levél — bizonyágtevő levél, bizonyítvány
 65 kurátor — gondnok
 66 clarissimus — igen jeles
 67 Kőrmötzi — Kőrmöczi János (1762—1836) ekkor az Unitárius Kollégium igazgatója volt.
 68 canonica portio — papi illeték, javadalom
 69 in defectu — azon fogyatkozás (szegénység) miatt
 70 tentum — birtok
 71 taxa — díj, illeték
 72 recognitionalis — elismerő (levél)
 73 frusti — darab(ok)
 74 Főconsistorium — Főtanács

REZI ELEK

ADATOK A MANCHESTERI UNITARIAN COLLEGE — UNITÁRIUS TEOLÓGIAI FŐISKOLA — TÖRTÉNETÉHEZ

A manchesteri „Unitarian College“ — Unitárius Teológiai Főiskola — az angol unitárius egyház második lelkészképző intézete. Létesítése azt a hiányt kívánta pótolni, melyet a „Manchester New College“ néven ismert teológiai főiskola Londonba való költözése okozott 1853-ban, az erős unitárius hagyományokat ápoló Manchesterben és Észak-Angliában. A főiskola megalapítása „Unitarian Home Missionary Board“ — unitá-